

**แนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งสู่การจัดการตนเองอย่างยั่งยืน
ของตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี***

**COMMUNITY DEVELOPMENT OF COMMUNITY STRENGTH TO
SELF-ORGANIZATION COMMUNITY OF THUNG PHO SUB-DISTRICT,
NA DI DISTRICT, PRACHIN BURI PROVINCE**

เมทินา อิศริยานนท์**

Methina Isariyanon

Received: 2021-07-1

Revised: 2021-08-12

สกฤติ อิศริยานนท์***

Sakrit Isariyanon

Accepted: 2021-08-31

ศักดา ศิลากร***

Sakda Silakorn

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทบทวนสถานการณ์ในการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมา และเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี สู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งจัดการตนเองอย่างยั่งยืน โดยเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ จากการสำรวจเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า จากการทบทวนสถานการณ์ในการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมาพบว่า จากอดีตจุดเริ่มต้นของชุมชนเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นจากนโยบายการสัมปทานป่าไม้ของประเทศ สู่การลงหลักปักฐานของแรงงานรับจ้างตัดไม้ในพื้นที่ และการอพยพโยกย้ายเข้ามาของประชากรต่างถิ่นที่เข้ามาในชุมชนพื้นที่ป่าประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มในการดำเนินงานและขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง สำหรับแนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งสู่การจัดการตนเองอย่างยั่งยืนของตำบลทุ่งโพธิ์นั้น สามารถแบ่งออกเป็น 7 ประเด็น ได้แก่ ประชาธิปไตยชุมชนและการมีส่วนร่วม การพัฒนาความมั่นคงทางสังคม การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การสร้างความมั่นคงทางอาหารบนพื้นฐานการจัดการ

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งสู่การจัดการตนเองอย่างยั่งยืนของตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

** อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, เบอร์โทร: 0879372522,
E-mail: Methina_p@hotmail.com

*** อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

*** นักวิชาการอิสระ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาทุนมนุษย์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการจัดการความรู้สู่ศูนย์เรียนรู้ชุมชน และการเชื่อมโยงภาคีเครือข่าย

คำสำคัญ: ชุมชนเข้มแข็ง, ชุมชนการจัดการตนเอง, ทุนชุมชน, ตำบลทุ่งโพธิ์

ABSTRACT

This research article objective is to review the past community development situation, and propose guidelines for community development in Thung Pho Sub-district, Na Di District, Prachinburi Province to become a strong community with sustainable self-management. It is a qualitative research study from document surveys, interviews and non-participant observations. The results of study revealed that from a review of the past community development situation, it was found that from the past, beginning of community. It was a community formed by country's forest concession policy, to settle down of logging workers in the area and the migration of foreign populations into forest communities Most of the population is engaged in agriculture. The community has established groups to operate and drive activities continuously. For the development of strong communities towards sustainable self-management in Thung Pho Sub-district, it can be divided into 7 areas: Democracy, Community and Participation. social security development economic stability Building food security based on natural resource and environmental management human capital development Local wisdom and knowledge management to community learning centers and linking network partners

Keywords: strong community, self-managed community, community capital, Thung Pho Sub-district

1. บทนำ

ในอดีตที่ผ่านมาประเทศไทยได้มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้มีความก้าวหน้าทัดเทียมกับนานาชาติ โดยหลงลืมไปว่าพื้นฐานของสังคมและชุมชนส่วนใหญ่ของประเทศไทย คือ สังคมเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศอยู่ในชุมชนการผลิตขั้นพื้นฐานทางเกษตรกรรมมากกว่าการผลิตทางอุตสาหกรรมที่จะนำพาให้สังคมและประเทศชาติมีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้มีการขยายตัว ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เกิดค่านิยมการบริโภควัตถุตามแบบอย่างในสังคมตะวันตก เน้นการผลิตเพื่อส่งออกมากกว่าการผลิตเพื่อยังชีพ รวมทั้งการมุ่งเน้นพัฒนาสังคมและประเทศในลักษณะก้าวกระโดดส่งผลให้เกิดช่องว่างทางชนชั้นในสังคมที่นำไปสู่ปัญหาสังคมหลายประการ¹ ซึ่งการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวจะสามารถแก้ไขให้ครอบคลุมรอบด้านต้องให้ความสำคัญกับการเข้ามามีส่วนร่วม (People Participation) ในการแก้ปัญหของเมืองและชุมชน จากการร่วมคิด ร่วมทำ

¹ วรนิดา เสร็จกิจ, "การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในบริบทของการพัฒนาประเทศ", วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง บุรพา, ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน พ.ศ. 2563), หน้า 81-106.

ร่วมกันวางแผน และร่วมตัดสินใจ ตั้งแต่กระบวนการเริ่มต้นนโยบายจนถึงการประเมินผลนโยบาย เพื่อให้ประชาชนจะสามารถแก้ไขปัญหาของตนเองได้ตรงตามความต้องการ และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน (Self-reliance)²

การพัฒนาประเทศโดยยึดพื้นที่ชุมชนเขตเมืองเป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้เป็นเมืองที่น่าอยู่เหมาะต่อการกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมให้ทั่วถึงและเป็นการสร้างฐานทางเศรษฐกิจและรายได้จากพื้นที่เศรษฐกิจใหม่มากขึ้น สอดคล้องตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) การพัฒนาพื้นที่ โดยเฉพาะในเขตเมืองเพื่อเชื่อมโยงเชิงกายภาพสู่การพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจและชุมชนตามแนวระเบียงเศรษฐกิจต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน และการกระจายความเจริญในการพัฒนาชุมชน จังหวัด และเมือง ตามแนวระเบียงเศรษฐกิจ รวมถึงพื้นที่จังหวัดที่กำลังเติบโตเป็นเมือง ซึ่งจะเชื่อมโยงกับจังหวัดอื่นภายในประเทศ³ และตามยุทธศาสตร์ที่ 9 การพัฒนาภาค เมือง และพื้นที่เศรษฐกิจ โดยการขับเคลื่อนทุกภาคส่วนในระดับพื้นที่ ท้องถิ่น และชุมชน ในการรองรับการขยายตัวของประชากรในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ไปสู่การพัฒนาเมืองให้เป็นเมืองที่น่าอยู่และมีศักยภาพรองรับการค้าการลงทุน การพัฒนาเมืองให้เป็นเมืองที่น่าอยู่ได้ โดยคาดหวังการดำเนินการของภาครัฐนั้นอาจไม่เพียงพอต่ออาศัยความเข้มแข็งของชุมชนเป็นฐานสำคัญในการลดผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม และสร้างกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต ที่ต้องใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ชุมชน” ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่จะพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งของเมืองให้น่าอยู่ได้อย่างยั่งยืน⁴

คำว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” นั้น เป็นคำจำกัดความที่หมู่บ้านหรือชุมชนต่าง ๆ ต้องการที่จะพัฒนาชุมชนตนเองไปสู่สิ่งนี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของคนในชุมชนว่ามีความสามารถบริหารจัดการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ซึ่งชุมชนเข้มแข็ง นั้นคือ ชุมชนที่ประชาชนมีความสามัคคี มีส่วนร่วมในการดำเนินการของชุมชน สมาชิกในชุมชนใช้ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ประชาชนในชุมชนให้ความร่วมมือในการทำงานระหว่างชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สมาชิกในชุมชนมีจิตอาสาและเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น เพราะทุกคนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความรับผิดชอบร่วมกัน กล่าวคือ “ชุมชน” ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อยู่รวมกันตามพื้นที่ตามภูมิศาสตร์ หรือกลุ่มคนที่อยู่รวมตัวกัน ณ ที่แห่งใดแห่งหนึ่งที่ทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน โดยมีโครงสร้างและวัตถุประสงค์การดำเนินการของสมาชิกในชุมชนที่ชัดเจนและต่อเนื่อง สมาชิกในชุมชนมีความตระหนักในเอกลักษณ์ของชุมชนและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน⁵ สมาชิกในชุมชนเองมีส่วนในการกระทำต่อสภาวะแวดล้อมทางกายภาพให้สอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นของตนเอง โดยปรับปรุงแก้ไขสร้างที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ หรือทำลายความเป็นชุมชน ในความเป็นชุมชนก็มีบริบทที่แตกต่างหลากหลายกันไปตามสภาพของสังคมและความเจริญของชุมชนนั้น ๆ โดยสามารถแบ่ง

² โกวิทย์ พวงงาม, “การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น”, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, 2553)

³ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง (พ.ศ. 2560-2564)”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559)

⁴ รพีภัทร์ สุขสมเกษม, ปัจจัยที่มีผลต่อการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนกรณีศึกษาชุมชนในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดจังหวัดนนทบุรี, การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาบริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ สำหรับนักบริหารคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 2559

⁵ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, ชุมชนนิยม: ฝ่าวิกฤตชุมชนล่มสลาย, (กรุงเทพมหานคร: ชัดเชสมิเดีย, 2544)

ความเจริญเติบโตของชุมชนได้เป็น 2 ประเภทตามจำนวนประชากรและความเข้มข้นทางเศรษฐกิจของชุมชน คือ ชุมชนชนบทและชุมชนในเมือง⁶

ในปัจจุบันชุมชนของประเทศไทย โดยเฉพาะบางองค์กรชุมชนยังไม่สามารถร่วมกันจัดการปัญหาของตนเองและของชุมชนได้ ซึ่งชุมชนขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ ทั้งด้านเงินทุน และด้านบุคลากรที่จะมาให้คำแนะนำเกี่ยวกับการดำเนินงาน หรือมาฝึกอบรมให้แก่สมาชิกในชุมชน ขาดแนวกระบวนการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นวิถีชุมชน ต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชนมาจัดการปัญหาในชุมชน เนื่องจากสมาชิกของชุมชนยังขาดความสามารถในการจัดการชุมชน จำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน⁷ ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ หากไม่มีการแก้ไขอย่างจริงจัง หรือขาดแนวทางการส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในตนเอง ชุมชนก็จะไม่สามารถสะท้อนปัญหาที่แท้จริงออกมาได้อย่างชัดเจน การแก้ไขปัญหา ก็จะทำได้เฉพาะบางเรื่อง บางจุดที่เร่งด่วน ไม่มีการบูรณาการแก้ไขปัญหาในระยะยาวแบบภาพรวม (Holistic) จึงทำให้ระบบความคิดในการแก้ไขปัญหาไม่ได้เชื่อมโยงไปสู่แนวคิดที่จะแก้ไขปัญหาได้อย่างแท้จริง⁸

ดังนั้น การส่งเสริมและสนับสนุนให้ “ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง” เป็นชุมชนที่มีความสามัคคี มีความซื่อสัตย์ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการรวมกลุ่มองค์กรในชุมชน ผู้นำมีคุณธรรม มีวิสัยทัศน์และรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชน มีโอกาสหาความรู้เพิ่มเติม มีอาชีพสามารถเลี้ยงตัวเองได้ ครอบครัวมีความอบอุ่น รักใคร่ปรองดองกัน มีความอบอุ่น รักใคร่ปรองดองกัน อยู่พร้อมหน้าและมีสุขภาพที่แข็งแรง สามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาภายในชุมชนได้ด้วยการมีส่วนร่วม⁹ นอกจากนี้ ชุมชนเข้มแข็ง สมาชิกในชุมชนจะต้องมีความตระหนักถึงการมีส่วนร่วมและมีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาหรือร่วมกันพัฒนา เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกในชุมชน โดยสามารถบริหารจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ หรือดำเนินกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ ได้ด้วยชุมชนเอง รวมถึงความสามารถในการแก้ไขปัญหาที่จะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตในชุมชนได้¹⁰

ในการศึกษาตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี จะเป็นการนำเอาแนวทางการพัฒนาชุมชนชนบทท้องถิ่นเพื่อการจัดการแก้ไขปัญหาของตนเอง ผ่านการดำเนินงานในพื้นที่ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งจะประกอบได้ด้วย 7 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านแหลมไผ่ บ้านทุ่งโพธิ์ บ้านทุ่งแฝก บ้านคลองตาหมื่น บ้านคลองเตย บ้านคลองปลาตุกลาย และบ้านนิคมสหกรณ์ ซึ่งเป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักบนพื้นที่ราบเชิงเขา แต่กลับพบว่า ชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์มีการรวมกลุ่มเพื่อดำเนิน

⁶ รพีภัทร์ สุขสมเกษม, ปัจจัยที่มีผลต่อการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนกรณีศึกษาชุมชนในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดจังหวัดนนทบุรี, การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาบริหารรัฐกิจและกิจจากสาธารณะ สำหรับนักบริหารคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 2559

⁷ สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, การศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544).

⁸ รพีภัทร์ สุขสมเกษม, ปัจจัยที่มีผลต่อการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนกรณีศึกษาชุมชนในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดจังหวัดนนทบุรี, การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาบริหารรัฐกิจและกิจจากสาธารณะ สำหรับนักบริหารคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 2559.

⁹ โกวิท พวงงาม, “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน”, (ม.ป.ท., 2545).

¹⁰ สุริดา บัวสุขเกษม, แนวทางการพัฒนาบทบาทของสภาองค์กรชุมชนในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน: กรณีศึกษาตำบลหนองปรือ อำเภอลำลูกเกด จังหวัดกาญจนบุรี, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 2554.

กิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เช่น กลุ่มเกษตรผสมผสาน กลุ่มไม้ดองนอกฤดู กลุ่มสวนผลไม้ กลุ่มผักปลอดสารพิษ กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ กลุ่มเตาซูเปอร์ฮีโร่ กองทุนสวัสดิการ สถาบันทางการเงินชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ เป็นต้น เพื่อให้ชุมชนมีการตัดสินใจแก้ไขปัญหาาร่วมกันอย่างมีส่วนร่วม และเพื่อให้สมาชิกในชุมชนมีความมั่นคงในการประกอบอาชีพและรายได้ต่อครอบครัวที่เพียงพอ รวมไปถึงการได้รับการสนับสนุนการดำเนินการต่าง ๆ จากหน่วยงานภายนอกอีกด้วย ดังนั้น แนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งสู่การจัดการตนเองอย่างยั่งยืนของตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี จึงเป็นการศึกษาถึงสถานการณ์ในการพัฒนาชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรีที่ผ่านมาว่าเป็นอย่างไร รวมทั้งการเสนอแนะแนวทางการพัฒนาตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรีอย่างไรบ้าง ที่จะทำให้ชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์มีความเข้มแข็งและสามารถจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาทบทวนสถานการณ์ในการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมาของชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี

2.2 เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี สู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งจัดการตนเองอย่างยั่งยืน

3. ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยทำการศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งสู่การจัดการตนเองอย่างยั่งยืนของตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี เกี่ยวกับสถานการณ์ในการพัฒนาชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรีที่ผ่านมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 - 2562 รวมทั้งข้อเสนอแนะแนวทางต่อการพัฒนาตำบลทุ่งโพธิ์ ที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งและสามารถจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืน

4. แนวคิดของการวิจัย

4.1 แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งถือว่าเป็นกลไกที่สำคัญยิ่งในการพัฒนา ทั้งนี้ เพราะความเข้มแข็งของชุมชนจะแก้ไขปัญหาทั้งในระดับชุมชน และพัฒนาที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศไปพร้อมกันอย่างบูรณาการ ความเข้มแข็งของชุมชนนี้เป็นรากฐานที่สำคัญของประชาสังคม (Civil Society) ที่ทุกคนเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนและสังคมร่วมกัน และยังเห็นว่าการพัฒนาชุมชนและสังคมไม่อาจสำเร็จได้ โดยการกระทำเป็นเรื่อง ๆ แยกกันไป แต่ต้องทำเชื่อมโยงอย่างมีบูรณาการ พร้อมกัน โดยมีความเข้มแข็งของชุมชนเป็นตัวตั้งในการพัฒนาจนผู้บริหารและนักพัฒนาได้กล่าวว่าเป็น “ทางเลือกสังคมไทย: คำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน/ชุมชน” หรือ “การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องสร้างพลังให้ชุมชนในท้องถิ่น”¹¹ โดยที่ความเข้มแข็งของชุมชนจะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับชุมชนนั้นมียุทธศาสตร์ชุมชนที่เข้มแข็งเพียงใด ทั้งนี้องค์กรชุมชนที่มีความเข้มแข็งจะต้องมีการเตรียมคนและชุมชนด้วยการเสริมสร้างให้มีความเข้มแข็ง เพื่อเป็นฐานรองรับการแก้ปัญหาและการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพร้อมกันทุก ๆ ด้าน โดยมีหน่วยงานทั้งของภาครัฐ

¹¹ โกวิท พวงงาม, การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน, (ม.ป.ท., 2545)

องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคีการพัฒนาทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ผันกำลังดำเนินการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ด้วยการกระตุ้นและสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการสร้างสภาพแวดล้อมให้ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และมีการเรียนรู้ เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว¹²

4.2 แนวคิดชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองถือได้ว่าเป็นการบริหารจัดการทุน (คน องค์กรชุมชนทรัพยากร ฯลฯ) เพื่อแก้ไขปัญหา และพัฒนาชุมชนตนเองไปสู่เป้าหมายอย่างยั่งยืน ชุมชนท้องถิ่นมีจิตสำนึก สาธารณะ รู้เป้าหมาย เชื่อมมั่นวิถีและพลังชุมชน มีความสามารถในการจัดการชุมชน และจัดความสัมพันธ์กับภาคี ใช้แผนการจัดการความรู้ และทุนชุมชนแก้ไข ปัญหา และพัฒนาตนเองทุกด้านอย่างเป็นระบบ เพื่อการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและการพัฒนาอย่างยั่งยืน¹³

4.3 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาที่ยั่งยืนถือว่าเป็นยุทธวิธีการพัฒนาที่ช่วยจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ รวมทั้งการจัดการทางการเงินและวัสดุอุปกรณ์ทางกายภาพต่าง ๆ เพื่อเพิ่มความร่ำรวยและชีวิตความเป็นอยู่ การพัฒนาที่ยั่งยืนเปรียบเสมือนเป้าหมายที่ปฏิเสธนโยบายและการดำเนินงานของกิจกรรมใด ๆ ที่ส่งเสริมมาตรฐานความเป็นอยู่และการครองชีพในปัจจุบันด้วยการทำลายฐานการผลิตและทรัพยากรธรรมชาติ โดยปล่อยให้ผู้นุชนรุ่นหลังประสบสภาพการณ์ที่ย่ำแย่กว่าและเสี่ยงภัยมากกว่าในสภาพปัจจุบันที่กำลังประสบอยู่ แนวทางและทางเลือกของการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย สิ่งแวดล้อมยั่งยืน เศรษฐกิจยั่งยืน วัฒนธรรมยั่งยืน สังคมยั่งยืน และการเมืองยั่งยืน¹⁴

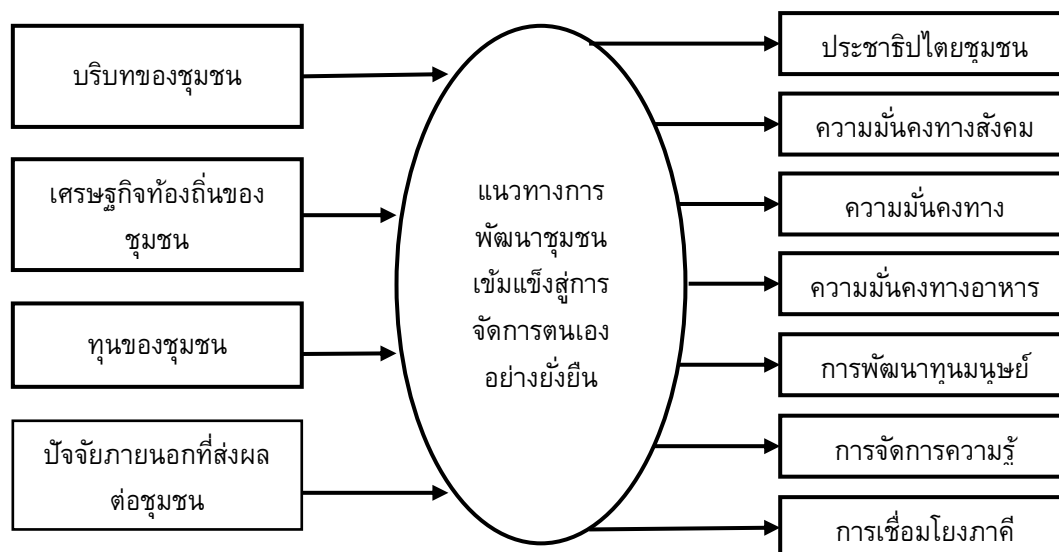
5. กรอบแนวคิดของการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “แนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งสู่การจัดการตนเองอย่างยั่งยืนของตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี” จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถนำมาจัดทำเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้ดังต่อไปนี้

¹² ชาติชาย ณ เชียงใหม่, การบริหารการพัฒนาชนบทเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการนโยบายพื้นฐานแห่งชาติ, 2543)

¹³ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, คู่มือสนับสนุนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักสนับสนุนขบวนการองค์กรชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2558).

¹⁴ เรื่องเดียวกัน

ภาพประกอบที่ 1: กรอบแนวคิดของการวิจัย

6. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่มุ่งศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งสู่การจัดการตนเองอย่างยั่งยืนของตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาคู จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งมีรูปแบบวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลอยู่ 3 วิธีการ คือ หนึ่ง การสำรวจเอกสาร โดยเป็นข้อมูลที่ยังไม่ได้ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นข้อมูลดิบ หรือเป็นข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์มาแล้วระดับหนึ่ง และเพื่อช่วยให้สามารถการวิเคราะห์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น สอง การสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างมุ่งรวบรวมข้อมูลเพื่อนำข้อมูลมาอ้างอิงและอธิบายในประเด็นต่าง ๆ ของงานวิจัย โดยผู้วิจัยจะใช้วิธีการเข้าไปหาข้อมูลในพื้นที่ และสัมภาษณ์จากผู้ที่สามารถให้ข้อมูลหลัก และสาม การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม จะเป็นการการเฝ้าสังเกตอยู่รอบนอก ไม่เข้าไปร่วมทำในกิจกรรมต่าง ๆ ที่สมาชิกของชุมชนดำเนินการอยู่ เช่น การเข้าร่วมรับฟังการประชุม การลงพื้นที่สำรวจสถานที่จริง เป็นต้น

การศึกษานี้มีวิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพผู้วิจัยจะใช้หลักการสามเส้า (Triangulation) โดยใช้วิธีการดังนี้

1. การตรวจสอบจากผู้ให้ข้อมูลที่มีจุดยืนต่างกัน ในการวิจัยนี้จะให้ผู้ให้ข้อมูลที่มีจุดยืนหลากหลายได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีจุดยืนในฐานะผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น เจ้าหน้าที่รัฐท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่นชาวบ้าน และสภาองค์กรชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ เป็นต้น

2. การตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลที่ต่างกัน ในการวิจัยนี้จะใช้แหล่งข้อมูลจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์มาเปรียบเทียบเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

3. การตรวจสอบโดยการเก็บข้อมูลเดียวกันในช่วงเวลาที่ต่างกัน เช่น การสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น การลงไปสัมภาษณ์ 2 ครั้ง ในช่วงเวลาที่ห่างกัน 2 สัปดาห์หรือหนึ่งเดือน แล้วนำมาเปรียบเทียบข้อมูลจากการสัมภาษณ์ว่าคงเส้นคงวาหรือขัดแย้งกัน

4. การตรวจสอบโดยการเก็บข้อมูลเดียวกันในสถานที่ต่างกัน เช่น การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนเดียวกันในสถานที่สัมภาษณ์แตกต่างกัน เช่น สัมภาษณ์ที่ร้านอาหาร สัมภาษณ์ที่บ้านของผู้ให้ข้อมูลหลัก สัมภาษณ์ที่ทำงาน และนำมาพิจารณาว่าข้อมูลมีความคงเส้นคงวาหรือขัดแย้งกันของข้อมูล เป็นต้น

7. ผลการวิจัย

1. การทบทวนสถานการณ์ในการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมาของชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาคู จังหวัดปราจีนบุรี การพัฒนาที่ผ่านมาของชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ได้มีสถานการณ์ที่สำคัญใน 4 ประเด็น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 บริบทของชุมชน และประวัติความเป็นมาของชุมชน

ในอดีตแรกเริ่มนั้น พื้นที่ชุมชนเป็นพื้นที่ป่าสงวนที่ได้รับการสัมปทานจากรัฐบาลในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2529 จากการให้สัมปทานแก่บริษัทเอกชนดังกล่าว ได้เข้ามาตัดโค่นต้นไม้ขนาดใหญ่และขนาดกลางนำไปใช้ประโยชน์จนเกือบหมด จนทำให้กลุ่มแรงงานที่เข้ามาจับจองตัดไม้ในพื้นที่สัมปทานเข้ามาจับจองพื้นที่ สร้างบ้านเรือนอยู่อาศัย และสร้างพื้นที่สำหรับการเพาะปลูกในเวลาต่อมา จากบ้านเรือนเพียงไม่กี่หลัง ค่อย ๆ กลายเป็นชุมชน การเพิ่มจำนวนของชาวบ้านในชุมชนเกิดจากการอพยพโยกย้ายเข้ามาอยู่อาศัยจากประชากรต่างถิ่นที่เข้ามาแสวงหาพื้นที่การเกษตรที่มีความอุดมสมบูรณ์และสามารถจับจองพื้นที่ขนาดใหญ่ได้ง่ายมากกว่า จนเกิดเป็นชุมชนต่าง ๆ กระจายอยู่ภายในพื้นที่ป่าสงวนที่เคยเป็นพื้นที่สัมปทานป่าไม้ ซึ่งชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ก็ถือเป็นชุมชนหนึ่งที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์สัมปทานป่าในครั้งนั้น¹⁵ ในปัจจุบันชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาคู จังหวัดปราจีนบุรี อยู่ภายใต้การปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งโพธิ์ ทั้งนี้มีการแบ่งการปกครองออกเป็น 7 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านแหลมไผ่ หมู่ที่ 2 บ้านทุ่งโพธิ์ หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งแฝก หมู่ที่ 4 บ้านคลองตาหมื่น หมู่ที่ 5 บ้านคลองเตย หมู่ที่ 6 บ้านคลองปลาดุกกล้วย และหมู่ที่ 7 บ้านนิคมสหกรณ์ พื้นที่ตำบลทุ่งโพธิ์ส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่ราบลุ่มที่ราบสลับเนินเขา บางส่วนติดกับเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับตำบลบุพราหมณ์ อำเภอนาคู ทิศใต้ติดต่อกับตำบลหนองก้อ อำเภอกบินทร์บุรี ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลแก่งดินสอ อำเภอนาคู และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลนาดี อำเภอนาคู¹⁶

1.2 เศรษฐกิจท้องถิ่นของชุมชน

ตำบลทุ่งโพธิ์มีเนื้อที่ชุมชนทั้งหมดประมาณ 94,655 ไร่ เป็นพื้นที่สำหรับการเกษตรกรรมจำนวน 31,644 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง 14,587 ไร่ ยูคาลิปตัส 4,690 ไร่ ไม้ยาง 3,865 ไร่ อ้อย 1,236 ไร่ ข้าว 1,167 ไร่ และผลไม้ต่าง ๆ อีก 1,713 ไร่ นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ป่าไม้ประมาณ 24,887 ไร่ เนื่องจากเป็นพื้นที่ติดต่อกับอุทยานทับลานและอุทยานเขาใหญ่ ดังนั้น จึงได้มีการประกาศเป็นเขตปฏิรูปที่ดินทั้งตำบล มีบางหมู่บ้านในพื้นที่เป็นเขตนิคมสหกรณ์ ที่ได้รับการจัดสรรที่ดินให้แก่เกษตรกรจาก กสน.3 กสน.

¹⁵ ผู้นำเครือข่ายชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2562.

¹⁶ องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งโพธิ์, แผนพัฒนาชุมชน, (ปราจีนบุรี: องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งโพธิ์, 2560)

5 เป็นที่ นส.3 นส.3ก รวมถึงที่ดินมีโฉนดบางส่วนที่ส่วนใหญ่เป็นที่ย่อยอาศัย โดยมีพื้นที่ถือครองในเขตปฏิรูปที่ดินที่ได้รับ ส.ป.ก.4-01 มีจำนวน 1,365 ไร่ นอกจากประชากรบางส่วนในพื้นที่ตำบลทุ่งโพธิ์ ยังประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์ โดยส่วนใหญ่เป็นการเลี้ยงไก่พื้นเมือง เป็ดเนื้อ ไก่เนื้อ กระบือ โค หมู เป็นต้น โดยจากการประกอบอาชีพส่วนใหญ่ของประชากรในตำบลในภาคเกษตรกรรม พบว่า มีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนประมาณ 81,499 บาทต่อปี¹⁷

1.3 ทุนของชุมชน

ทุนที่เป็นเงินตราของชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ มีการเกิดขึ้นของกองทุนต่าง ๆ ที่เข้ามายังชุมชนและหมู่บ้าน เช่น กองทุนหมู่บ้าน กองทุนชุมชน กองทุนวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น ทั้งยังมีการจัดสวัสดิการชุมชน ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา เริ่มแรกมีสมาชิกเพียง 300 คน แต่ในปัจจุบันมีสมาชิกประมาณ 2,500 คน นอกจากนี้ยังมีการก่อตั้งสถาบันการเงินชุมชนในช่วงปี พ.ศ. 2552 - 2553 อันเป็นจุดเริ่มต้นของการบริหารจัดการทางการเงินของชุมชน โดยธนาคารออมสินเข้ามาเป็นพี่เลี้ยงในการถ่ายทอดความรู้และทักษะในการบริหารจัดการสถาบันการเงินชุมชน รวมทั้งสนับสนุนเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ทางการเงิน ทั้งนี้ยังมีสำนักงานตรวจเงินแผ่นดินเข้ามาสนับสนุนความรู้ในด้านบันทึกทางการเงินต่าง ๆ ของชุมชนให้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น¹⁸ ส่วนทุนที่ไม่ใช่เงินตราของชุมชนนั้น ประกอบด้วย (1) ทุนมนุษย์ ชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ มีผู้นำชุมชนและบุคลากรของชุมชนที่มีความตั้งใจในการพัฒนาชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ให้เกิดความเข้มแข็งและสามารถจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืน รวมถึงการเข้ามาสนับสนุนความรู้และทักษะต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนจากหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ที่เข้ามายังชุมชน (2) ทุนสังคม จากการขับเคลื่อนของสภาองค์กรชุมชน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 (และได้มีการจดทะเบียนในปี พ.ศ. 2551) ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่มของชุมชนภายในตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาคู จังหวัดปราจีนบุรี สู่การพัฒนาจากฐานรากของชุมชน ด้วยการพยายามแก้ไขปัญหาท้องถิ่นด้วยตนเอง โดยได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงาน องค์กร และเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน (3) ทุนกายภาพ จากสภาพแวดล้อมของชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ถือได้ว่าเป็นเส้นทางเชื่อมโยงระหว่างภาคตะวันออกไปสู่จังหวัดนครราชสีมาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผ่านการคมนาคมบนทางหลวงแผ่นดินสาย 304 และ (4) ทุนธรรมชาติ เนื่องจากชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ เป็นชุมชนที่มีพื้นที่อยู่ระหว่างอุทยานทับลายและอุทยานเขาใหญ่ พื้นที่ส่วนใหญ่จึงเป็นที่ราบเชิงเขาและบางส่วนก็เป็นที่ราบ ประชากรส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพเกษตรกรรมจากการอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ดังกล่าว¹⁹

1.4 ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อชุมชน

ที่ผ่านมาการพัฒนาของชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์มีความพยายามที่จะกำหนดแนวทางการพัฒนาของตนเองมาโดยตลอด แต่ถึงอย่างไรก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า การพัฒนาของท้องถิ่นหรือท้องถิ่นต่างก็ได้รับอิทธิพลมาจากการกำหนดแผนงาน/การดำเนินการ/นโยบายจากรัฐบาลส่วนท้องถิ่นและรัฐบาลส่วนกลาง ในการได้มาซึ่งงบประมาณในการพัฒนาประเทศที่จำเป็นจะต้องสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศในภาพรวม ซึ่งในส่วนนี้เอง การเข้ามาหรือการขอรับความช่วยเหลือจึงเป็นไปในลักษณะของหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ

¹⁷ ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลทุ่งโพธิ์, “แผนตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาคู จังหวัดปราจีนบุรี ประจำปี 2562 – 2566”, (ปราจีนบุรี: ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลทุ่งโพธิ์, 2549)

¹⁸ ผู้นำเครือข่ายชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2562.

¹⁹ ผู้นำเครือข่ายชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2562

เข้ามาดำเนินการในพื้นที่มากกว่าเป็นความต้องการของชุมชน นอกจากนี้ สิ่งที่ชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ยังจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึง ก็คือ ประเด็นในเรื่องของสภาพปัญหาเกี่ยวกับที่ดินซ้อนทับระหว่างพื้นที่ชุมชนและพื้นที่อุทยาน ซึ่งยังคงเป็นปัจจัยภายนอกของชุมชนที่มีอิทธิพลต่อการจัดการความเข้มแข็งและสามารถจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืนของชุมชน²⁰

2. แนวทางการพัฒนาตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี สู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งจัดการตนเองอย่างยั่งยืน สามารถเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งสู่การจัดการตนเองอย่างยั่งยืนของตำบลทุ่งโพธิ์ได้ใน 7 ประเด็น มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ประชาธิปไตยชุมชนและการมีส่วนร่วม กล่าวคือ ชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์จำเป็นที่จะต้องมีการบทบาทในการเสริมสร้างการเรียนรู้ในเรื่องของกระบวนการประชาธิปไตยให้แก่สมาชิกในชุมชน โดยเริ่มจากการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายเชิงการพัฒนาาร่วมกัน การกำหนดวิธีการทำงานร่วมกัน การสร้างความเข้าใจและยอมรับในหลักการประชาธิปไตย โดยอาจดำเนินการผ่านสภาองค์กรชุมชน เพื่อการพัฒนาองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งในการพัฒนาชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมและการประสานงานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานของรัฐ และองค์กรอื่น ๆ ที่เข้ามาพัฒนาชุมชนร่วมกัน ทั้งนี้สภาองค์กรชุมชนอาจมีการดำเนินการต่าง ๆ ดังนี้ หนึ่ง การส่งเสริมความเข้มแข็งของสมาชิกองค์กรพัฒนาชุมชน สอง การเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายในการพัฒนาชุมชนกับภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคเอกชน สาม การจัดทำความร่วมมือกับองค์กรภาครัฐ และสี่ การจัดทำความร่วมมือกับภาคเอกชน

2.2 การพัฒนาความมั่นคงทางสังคม ประกอบด้วย (1) การจัดการสวัสดิการชุมชน บนพื้นฐานของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ เพื่อเป็นการสร้างหลักประกันและความมั่นใจของคนในชุมชน ทั้งนี้ถึงแม้ว่าชุมชนจะมีการดำเนินการจัดการสวัสดิการในด้านเศรษฐกิจและสังคมแล้ว จึงควรมีการขยายฐานของสวัสดิการออกไป เช่น สวัสดิการฐานกลุ่มออมทรัพย์ สวัสดิการฐานวิสาหกิจชุมชน สวัสดิการฐานทรัพยากรธรรมชาติ สวัสดิการฐานศาสนา วัฒนธรรม และประเพณี สวัสดิการฐานชุมชนท้องถิ่น สวัสดิการฐานผู้สูงอายุ สวัสดิการฐานผู้ยากลำบาก เป็นต้น อันจะทำให้การจัดการสวัสดิการของชุมชนมีการต่อยอดและมีความกว้างขวางในชุมชนมากขึ้น ทั้งนี้จากการดำเนินงานของชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ อาจมีการดำเนินการเพิ่มเติมจากการจัดสวัสดิการที่มี ดังนี้ หนึ่ง การขับเคลื่อนสวัสดิการชุมชนด้วยการขยายฐานจำนวนสมาชิกอย่างทั่วถึงและครอบคลุม สอง การขับเคลื่อนสวัสดิการชุมชนด้วยการขยายกิจกรรมหรือการดำเนินการให้มีความครอบคลุมในทุกด้านของชีวิต อย่างการเพิ่มเติมสวัสดิการชุมชน เช่น จาก 5 อย่าง เป็น 7 อย่าง เป็นต้น และสาม การจัดทำแผนด้านสวัสดิการชุมชน (2) การจัดการความมั่นคงด้านที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย ถือได้ว่าเป็นการสร้างโอกาสในการเข้าทรัพยากรและการบริการทางสังคมรูปแบบหนึ่งที่จำเป็นในการคำนึงถึงการพัฒนาสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งของชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ เพื่อเป็นการสร้างความเสมอภาคและเท่าเทียมในการสนับสนุนให้เกษตรกรรายย่อยที่ไร้ที่ทำกินและยากจนของชุมชนมีสิทธิการมีที่ดินเป็นของตนเอง ที่มีการจัดสรรตามความจำเป็นและมีความเหมาะสมตามการพัฒนา หรือการสนับสนุนการจัดหาที่อยู่อาศัยหรือซ่อมแซมปรับปรุงที่พักอาศัยของผู้มีรายได้น้อย เพื่อสร้างความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยและการประกอบอาชีพของสมาชิกในชุมชนที่มีแตกต่างกันทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้ชุมชนอาจมีการดำเนินการต่าง ๆ ดังนี้ หนึ่ง การจัดการ/แก้ไขปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงในชีวิตและ

²⁰ ผู้นำเครือข่ายชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2562

การประกอบอาชีพของชาวบ้านในชุมชน สอง การกำหนดนโยบายการบริหารจัดการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินร่วมกัน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ อันจะนำมาสู่ความเข้มแข็งของชุมชน และสาม การจัดให้มีการจัดการทรัพยากรที่ดินและการวางแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยร่วมกันในชุมชน (3) การรวมกลุ่มทางสังคม เพื่อเสริมสร้างพลังในการทำงานร่วมกัน มีความสามารถในการเจรจาต่อรองและประสานงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังมีการบริหารจัดการทุนต่าง ๆ ภายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็น ทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ ทุนกายภาพ ทุนธรรมชาติ หรือทุนวัฒนธรรม ที่ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ของชุมชน รวมไปถึงถึงการที่สมาชิกภายในชุมชนสามารถมีส่วนร่วม มีความรู้ในการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีความมั่นใจที่จะแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ มีความต้องการร่วมคิดร่วมทำ และมีความต้องการพึ่งพาตนเองในทุก ๆ ด้าน ดังนั้น ชุมชนอาจมีการดำเนินการต่าง ๆ ดังนี้ หนึ่ง การจัดทำกระตมความคิดของชุมชนในพื้นที่ เพื่อออกแบบการจัดการเศรษฐกิจชุมชนร่วมบนพื้นฐานของสังคมและทรัพยากรที่มีร่วมกัน สอง การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพขององค์กรพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างการยอมรับในองค์กรของรัฐและเอกชน

2.3 การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วย (1) สถาบันการเงินชุมชน จากเป้าหมายของสถาบันการเงินของชุมชนที่มีความต้องการแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ เพื่อก่อให้เกิดการส่งเสริมให้ประชาชน อันเป็นฐานรากของชุมชน มีโอกาสทางเศรษฐกิจที่เพิ่มมากขึ้นจากการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของชุมชน เพื่อช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ ด้วยการส่งเสริมการออมและการให้สินเชื่อแก่สมาชิกภายในชุมชน ทั้งนี้ สถาบันทางการเงินชุมชนอาจมีการดำเนินการต่าง ๆ ดังนี้ หนึ่ง การปรับกฎระเบียบหรืออัตราดอกเบี้ยต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจเหมือนธนาคารพาณิชย์ทั่วไปที่มีการปรับเปลี่ยนอัตราดอกเบี้ยตามสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สอง สถาบันการเงินชุมชนอาจเปิดโอกาสด้วยการมีบทบาทด้านการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้แก่สมาชิกในชุมชน สาม การจัดการระบบการเงินของชุมชน โดยการบูรณาการทุนร่วมกัน มีกองทุนของชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถเป็นกลไกการเงินของชุมชนในการพัฒนาทั้งเศรษฐกิจสังคม อาชีพ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมของชุมชน (2) เศรษฐกิจชุมชนฐานราก เป็นการรวมกลุ่มเพื่อการประกอบอาชีพภายในชุมชน เป็นการสร้างรายได้เสริมให้กับสมาชิกในชุมชน ด้วยการนำความรู้ที่มีมาแปรรูปทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชน เป็นการเพิ่มมูลค่า เพิ่มราคา และเป็นสินค้าออกมาจำหน่าย ซึ่งชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมากกว่า 20 กลุ่ม ซึ่งชุมชนอาจมีการดำเนินการต่าง ๆ ดังนี้ หนึ่ง การส่งเสริมด้านการจัดการตลาด เช่น การประชาสัมพันธ์สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ของชุมชน การสร้างช่องทางติดต่อซื้อขาย การสร้างช่องทางการจัดจำหน่าย การเป็นศูนย์กลางกระจายสินค้า เป็นต้น สอง การส่งเสริมด้านผลิตภัณฑ์ เช่น การสร้างอัตลักษณ์ของสินค้า การออกแบบบรรจุภัณฑ์ คุณภาพของสินค้า การใช้เทคโนโลยีหรือนวัตกรรมเข้ามาช่วยในการผลิต เป็นต้น สาม การส่งเสริมด้านบัญชีและการเงิน เช่น สนับสนุนความรู้เรื่องการจัดทำบัญชี การคำนวณต้นทุนกำไร ค่าแรง ค่าตอบแทน รวมถึงการตั้งราคาขายที่เหมาะสม เพื่อให้ได้กำไรที่ต้องการ เป็นต้น สี่ การส่งเสริมด้านการบริหารจัดการตนเอง เช่น พัฒนาแรงงานให้มีฝีมือ การสนับสนุนให้ชาวบ้านในชุมชนเป็นเจ้าของกิจการร่วมกัน ส่งเสริมการสืบทอดและส่งต่อไปยังรุ่นต่อไป เป็นต้น ห้า การสร้างกิจกรรมชุมชนในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น การเป็นเกษตรอินทรีย์ปลอดสารในระยะยาว การเป็นศูนย์รับ/ส่งสินค้าเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น หก การยกระดับตลาดสินค้าชุมชนสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนดิจิทัล และเจ็ด

การยกระดับสินค้าและอาหารสู่การผลิตเพื่อสุขภาพ เช่น การพัฒนาสินค้าจากเห็ดเหี่ยวไฟหรือน้ำไฟสู่สินค้าและผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ เป็นต้น

2.4 การสร้างความมั่นคงทางอาหารบนพื้นฐานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย (1) ป่าชุมชน เป็นการจัดการทรัพยากรแบบองค์รวมที่มองทรัพยากรต่าง ๆ ในชุมชนที่ส่วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกัน เนื่องจากพื้นที่ชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์มีพื้นที่รอยต่อระหว่างอุทยานทับลานและอุทยานเขาใหญ่ การใช้ประโยชน์จากป่าด้วยการให้ชุมชนเลือกที่จะเข้าไปดูแลรักษาป่าแทนการทำลายป่าดังเช่นในอดีต ดังนั้น ชุมชนอาจมีการดำเนินการต่าง ๆ ดังนี้ หนึ่ง การกำหนดเขตพื้นที่ระหว่างป่าสงวนและป่าชุมชนให้ชัดเจน และมีการจัดการร่วมกันของชุมชนและหน่วยงานรัฐที่ดูแลป่าไม้ และสอง การมอบอำนาจให้ชุมชนมีการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างอิสระและสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ การร่วมรับผิดชอบและตัดสินใจ จุดประสงค์ และเป้าหมายของการจัดการป่าชุมชน ที่สอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่ในชุมชน และไม่ต้องไม่ขัดกับเงื่อนไขของหน่วยงานรัฐที่ดูแลป่าไม้ (2) โฉนดชุมชน เนื่องจากพื้นที่ของชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์เป็นพื้นที่ปฏิรูปที่ดินและมีที่ดิน ส.ป.ก. เพื่อการสนับสนุนการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกินของเกษตรกร อาจนำที่ดินที่เป็นป่าเสื่อมโทรมมาจัดสรรเป็นที่ดินทำกินให้กับเกษตรกรผู้มีฐานะยากจนและอาศัยอยู่ในชุมชนในรูปแบบของ “โฉนดชุมชน” ซึ่งโฉนดชุมชนอาจเป็นทางออกที่สามารถแก้ไขปัญหาที่ดินหลุดมือจากชุมชนได้ รวมทั้งการกำหนดเงื่อนไขที่มีความชัดเจน มีระบบการจัดการที่ดินแบบองค์รวม ที่ทุกคนในชุมชนที่มีฐานะยากจนมีสิทธิอย่างเท่าเทียมกัน

2.5 การพัฒนาทุนมนุษย์ ประกอบด้วย (1) การพัฒนาเด็กและเยาวชน ควรมีส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพในด้านความรู้ ด้านทักษะความสามารถ ด้านมนุษยสัมพันธ์ และด้านการทำงานเป็นทีม ด้วยกระบวนการพัฒนาความคิดและการจัดการ การพัฒนาความสัมพันธ์และการดูแล การพัฒนาการทำงานและการเป็นผู้ให้ การพัฒนาการดำเนินชีวิตและการพัฒนาตนเอง ดังนั้น ชุมชนอาจมีการดำเนินการต่าง ๆ ดังนี้ หนึ่ง การส่งเสริมการพัฒนาความรู้และความสามารถไม่ว่าจะเป็นส่งเสริมการเข้าถึงหนังสือ อินเทอร์เน็ต สื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ และกิจกรรมที่เยาวชนสนใจ เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพของเยาวชน (2) การพัฒนาผู้สูงอายุ ควรมีการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพให้ผู้สูงอายุ โดยมุ่งเน้นส่งเสริมให้มีส่วนทำหลังเกษียณ การพัฒนาทักษะอาชีพในการหารายได้ มีการเสริมสร้างสุขภาพ ฟื้นฟูสุขภาพ การป้องกันโรคให้แก่ผู้สูงอายุ การจัดสภาพแวดล้อมให้เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ รวมถึงการส่งเสริมและพัฒนาระบบการออมเพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตหลังเกษียณ และหลักประกันทางสังคมที่สอดคล้องกับความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตเพื่อให้ผู้สูงอายุในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ชุมชนอาจมีการดำเนินการต่าง ๆ ดังนี้ หนึ่ง การจัดโครงการอบรมให้ความรู้การวางแผนเตรียมตัวก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุในบริบทของชุมชนชนบท เพื่อก่อให้เกิดการตระหนัก เตรียมพร้อมกับสิ่งที่เกิดขึ้น อันจะทำให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี (3) การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน เพื่อให้ผู้นำชุมชนสามารถที่จะบริหารจัดการสู่ชุมชนเข้มแข็งจัดการตนเองได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และมีส่วนร่วม เช่น การจัดโครงการอบรมพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชนและสภาพัฒนาชุมชนในประเด็นต่าง ๆ เช่น ธรรมนูญตำบล กฎระเบียบและข้อบังคับทางกฎหมาย การจัดการและการบริหารชุมชน การจัดทำธรรมนูญชุมชน เป็นต้น

2.6 ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการจัดการความรู้สู่ศูนย์เรียนรู้ชุมชน เป็นการรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชนในชุมชน เป็นแหล่งในการเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม

ธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของชุมชน ที่สอดคล้องกับเป้าหมายของชุมชน โดยการเน้นการกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคมมุ่งสู่การพัฒนาแบบพึ่งตนเองที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ ชุมชนอาจมีการดำเนินการต่าง ๆ ดังนี้ 1) การจัดทำศูนย์รวมของข้อมูล เช่น ข้อมูล จปฐ. กชช.2ค.แหล่งน้ำ กลุ่มอาชีพ ฯลฯ รวมทั้งข่าวสาร สารความรู้ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้เท่าทันสถานการณ์โลก 2) การจัดการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน องค์ความรู้ที่มีอยู่กระจายในชุมชน และจัดการให้เป็นหมวดหมู่ มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม ที่ประชาชนสามารถเข้าไปสืบค้นศึกษาและ เรียนรู้ได้ทุกเวลา 3) การเป็นศูนย์กลางในการจัดการความรู้ ที่ดำเนินการโดยประชาชนและเพื่อประชาชน 4) เป็นศูนย์ประสานและบูรณาการการทำงานของทุกภาคส่วน ภาคประชาชน ได้แก่ ผู้นำ กลุ่ม/องค์กร เครือข่าย ภาคเอกชน และภาคีการพัฒนาภาครัฐ 5) เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน และ 6) เป็นสถานที่ที่มีโครงสร้างเป็นอาคาร หรือสถานที่ใด ๆ ก็ได้ ที่มีองค์ความรู้ สามารถให้การเรียนรู้แก่ประชาชนที่ต้องการความรู้ สามารถเข้าถึงได้

2.7 การเชื่อมโยงภาคีเครือข่าย การพัฒนาชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ มีความจำเป็นที่จะต้องมีการเชื่อมโยงในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและทุนชุมชน ที่มีองค์ประกอบที่หลากหลายทั้งภายในชุมชนเอง และภายนอกชุมชน เช่น กลุ่มองค์กรชุมชน สภาองค์กรชุมชนท้องถิ่น/ท้องที่ ภาคประชาชนสังคม หน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน สถาบันการศึกษา เป็นต้น ที่มีความสามารถในการเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่มีความเข้มแข็งและสามารถจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยชุมชนอาจมีการดำเนินการต่าง ๆ ดังนี้ หนึ่ง การจัดทำความร่วมมือกับเครือข่ายประชาสังคมกลุ่มอื่น ๆ นอกชุมชน เพื่อเป็นการเรียนรู้การจัดการชุมชนร่วมกัน สอง การเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายในการพัฒนาชุมชนกับภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคเอกชน และสาม การจัดทำความร่วมมือกับองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน

สุดท้าย การพัฒนาชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ เพื่อขับเคลื่อนไปสู่ชุมชนเข้มแข็งนั้น จะต้องเป็นการพัฒนาที่มาจากฐานรากของประชาสังคมของชุมชน ที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และเข้ามาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ภายในชุมชนร่วมกัน ซึ่งจากการพัฒนาของชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ที่ผ่านมา สะท้อนให้เห็นจากบริบทของชุมชน เศรษฐกิจท้องถิ่นของชุมชน ทุนของชุมชน และปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อชุมชน อันเป็นข้อมูลนำไปสู่การสร้างแนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเพื่อการจัดการตนเองอย่างยั่งยืน ผ่านการประเด็นต่าง ๆ ใน 7 ประเด็น คือ (1) ประชาธิปไตยชุมชนและการมีส่วนร่วม (2) การพัฒนาความมั่นคงทางสังคม (3) การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (4) การสร้างความมั่นคงทางอาหารบนพื้นฐานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (5) การพัฒนาทุนมนุษย์ (6) ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการจัดการความรู้สู่ศูนย์เรียนรู้ และ (7) การเชื่อมโยงภาคีเครือข่าย ทั้งหมดนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนเท่านั้น ยังมีความจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นที่ คือ อำเภอและจังหวัด เพื่อเป็นการสนับสนุนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและชุมชนที่ได้รับการยอมรับและบรรจุเข้าเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาจังหวัด หรือเป็นวิสัยทัศน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนต่าง ๆ ในระดับจังหวัด รวมทั้งมีการสนับสนุนส่งเสริมจากองค์กรที่หลากหลาย เช่น กลุ่มองค์กรชุมชน สภาองค์กรชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ ภาคประชาสังคม หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา เป็นต้น เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปได้อย่างราบรื่นและสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของจังหวัด อันจะส่งเสริมให้ชุมชนสามารถพัฒนาความเข้มแข็งของตนเองได้ อยู่อย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

8. อภิปรายผลการวิจัย

จากการทบทวนสถานการณ์ในการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมาของชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า จากอดีตจุดเริ่มต้นของชุมชนเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์การสืบทอดป่าไม้ของ ประเทศ อันนำมาสู่การลงหลักปักฐานของแรงงานรับจ้างตัดไม้ในพื้นที่ ก่อนนำมาสู่การอพยพโยกย้ายเข้ามา ของประชากรต่างถิ่นเข้ามาในชุมชนพื้นที่ป่า ชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์จึงมีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบเนินเขาสลับที่ราบลุ่มบางส่วน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์มีการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ เพื่อดำเนินกิจกรรมในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น กลุ่มเกษตรผสมผสาน กลุ่มไผ่ตงนอกฤดู กลุ่มสวนผลไม้ กลุ่มผักปลอดสารพิษ กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ กลุ่มเตาซูปเปอร์อั้งโล่ กองทุนสวัสดิการ สถาบันทางการเงินชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์ เป็นต้น

สำหรับแนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งสู่การจัดการตนเองอย่างยั่งยืนของตำบลทุ่งโพธิ์ สามารถแบ่งออกเป็น 7 ประเด็น ได้แก่ (1) ประชาธิปไตยชุมชนและการมีส่วนร่วม เช่น การส่งเสริมความเข้มแข็งของสมาชิกองค์กรพัฒนาชุมชน การเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายในการพัฒนาชุมชนกับภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคเอกชน การจัดทำความร่วมมือกับองค์กรภาครัฐ การจัดทำความร่วมมือกับภาคเอกชน เป็นต้น (2) การพัฒนาความมั่นคงทางสังคม เช่น การขับเคลื่อนสวัสดิการชุมชนด้วยการขยายฐานจำนวนสมาชิกอย่างทั่วถึงและครอบคลุม การขับเคลื่อนสวัสดิการชุมชนด้วยการขยายกิจกรรมหรือการดำเนินการให้มีความครอบคลุมในทุกด้านของชีวิต การจัดทำโครงการจัดทำแผนสวัสดิการชุมชน การจัดการ/แก้ไขปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงในชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวบ้านในชุมชน การกำหนดนโยบายการบริหารจัดการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินร่วมกัน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ อันจะนำมาสู่ความเข้มแข็งของชุมชน การจัดทำมีการจัดการทรัพยากรที่ดินและการวางแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยร่วมกันในชุมชน เป็นต้น (3) การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เช่น การปรับปรุงระเบียบหรืออัตราดอกเบี้ยต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจเหมือนธนาคารพาณิชย์ทั่วไปที่มีการปรับเปลี่ยนอัตราดอกเบี้ยตามสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ เป็นต้น (4) การสร้างความมั่นคงทางอาหารบนพื้นฐานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การกำหนดเขตพื้นที่ระหว่างป่าสงวนและป่าชุมชนให้ชัดเจน และมีการจัดการร่วมกันของชุมชนและหน่วยงานรัฐที่ดูแลป่าไม้ การมอบอำนาจให้ชุมชนมีการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างอิสระและสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ การร่วมรับผิดชอบและตัดสินใจ จุดประสงค์ และเป้าหมายของการจัดการป่าชุมชน ที่สอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่ในชุมชน และไม่ต้องไม่ขัดกับเงื่อนไขของหน่วยงานรัฐที่ดูแลป่าไม้ การนำที่ดินที่เป็นป่าเสื่อมโทรมมาจัดสรรเป็นที่ดินทำกินให้กับเกษตรกรผู้มีฐานะยากจนและอาศัยอยู่ในชุมชนในรูปแบบของ “โฉนดชุมชน” การส่งเสริมด้านการจัดการตลาด การส่งเสริมด้านผลิตภัณฑ์ การส่งเสริมด้านบัญชีและการเงิน การส่งเสริมด้านการบริหารจัดการตนเอง การสร้างกิจกรรมชุมชนในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ การยกระดับตลาดสินค้าชุมชนสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนดิจิทัล การยกระดับสินค้าและอาหารสู่การผลิตเพื่อสุขภาพ เป็นต้น (5) การพัฒนาทุนมนุษย์ เช่น การส่งเสริมการพัฒนาความรู้และความสามารถไม่ว่าจะเป็นส่งเสริมการเข้าถึงหนังสือ อินเทอร์เน็ต สื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ และกิจกรรมที่เยาวชนสนใจ เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพของเยาวชน การจัดทำโครงการอบรมให้ความรู้การวางแผนเตรียมตัวก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุในบริบทของชุมชนชนบท เพื่อก่อให้เกิดการตระหนัก เตรียมพร้อมกับสิ่งที่จะเกิดขึ้น อันจะทำให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นต้น (6) ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการจัดการความรู้สู่ศูนย์เรียนรู้ชุมชน เช่น การจัดทำศูนย์รวมของข้อมูล

ข่าวสาร สารความรู้ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เท่าทันสถานการณ์โลก การจัดการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน องค์ความรู้ที่มีอยู่กระจายกระจายในชุมชน และจัดการให้เป็นหมวดหมู่ มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม ที่ประชาชนสามารถเข้าไปสืบค้นศึกษาและ เรียนรู้ได้ตลอดเวลา การเป็นศูนย์กลางในการจัดการความรู้ ที่ดำเนินการโดยประชาชนและเพื่อประชาชน เป็นศูนย์ประสานและบูรณาการการทำงานของทุกภาคส่วน ภาคประชาชน เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน เป็นสถานที่ที่มีโครงสร้างเป็นอาคาร หรือสถานที่ใด ๆ ก็ได้ ที่มีองค์ความรู้ สามารถให้การเรียนรู้แก่ประชาชนที่ต้องการความรู้สามารถเข้าถึงได้ เป็นต้น และ (7) การเชื่อมโยงภาคีเครือข่าย เช่น การจัดทำความร่วมมือกับเครือข่ายประชาสังคมกลุ่มอื่น ๆ นอกชุมชน เพื่อเป็นการเรียนรู้การจัดการชุมชนร่วมกัน การเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายในการพัฒนาชุมชนกับภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคเอกชน การจัดทำความร่วมมือกับองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน เป็นต้น

9. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

ในการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดแนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งสู่การจัดการตนเองอย่างยั่งยืนนั้น มีข้อเสนอเชิงนโยบายที่สำคัญ คือ

- 1) ภาครัฐบาลจะต้องมีนโยบายในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่สู่การจัดการตนเองที่ชัดเจน และพร้อมที่จะปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบต่าง ๆ ในการนำไปสู่ชุมชนจัดการตนเองได้
- 2) แผนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งสู่การจัดการตนเอง จะต้องเป็นที่ยอมรับยอมรับและหนุนเสริมซึ่งกันและกันทั้งในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และของชุมชน ทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว โดยแบ่งบทบาทหน้าที่ของแต่ละภาคส่วนในการขับเคลื่อนสู่เป้าหมายเป็นสำคัญ
- 3) เปิดโอกาสให้ภาคีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่สำคัญในระดับตำบล เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สภาองค์กรชุมชน ภาคเอกชน และส่วนราชการ เป็นต้น เข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นร่วมกัน
- 4) การรวบรวมข้อมูลชุมชนที่กระจายกระจายให้เป็นระบบฐานข้อมูลชุมชนที่สำคัญเพียงฐานข้อมูลเดียว เพื่อการพัฒนาพื้นที่ ที่ทุกภาคส่วนยอมรับ และยึดเป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน
- 5) การสนับสนุนระบบงบประมาณมาสู่ชุมชน หรือการเปิดโอกาสให้ชุมชนสามารถจัดทำโครงการเพื่อเสนองบประมาณจากรัฐได้โดยตรง โดยมีระบบการตรวจสอบและการใช้จ่ายงบประมาณที่ชัดเจน
- 6) การวางระบบการตรวจสอบ ถ่วงดุล ซึ่งกันและกัน ของชุมชน ในทุกมิติ

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. ชุมชนนิยม: ฝ่าวิกฤตชุมชนล่มสลาย. กรุงเทพมหานคร: ชัคเชสมีเดีย, 2544
- โกวิทย์ พวงงาม. การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, 2553
- โกวิทย์ พวงงาม. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน. ม.ป.ท., 2545
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. การบริหารการพัฒนาชนบทเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการนโยบายพื้นฐานแห่งชาติ, 2543

รพีภัทร์ สุขสมเกษม. “ปัจจัยที่มีผลต่อการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนกรณีศึกษาชุมชนในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดจังหวัดนนทบุรี”. การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาบริหารรัฐกิจและกิจจากสาธารณะ สำหรับนักบริหาร. คณะรัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559

วนิดา เสรีกิจ, “การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในบริบทของการพัฒนาประเทศ”, วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน พ.ศ. 2563), หน้า 81-106

ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลทุ่งโพธิ์. แผนตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดปรางจินบุรี ประจำปี 2562 – 2566. ปรางจินบุรี: ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลทุ่งโพธิ์, 2549

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. คู่มือสนับสนุนการพัฒนากระบวนการเศรษฐกิจและทุนชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักสนับสนุนขบวนการองค์กรชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2558

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง (พ.ศ. 2560-2564). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559

สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. การศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544

สุธิดา บัวสุขเกษม. “แนวทางการพัฒนาบทบาทของสภาองค์กรชุมชนในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน: กรณีศึกษาตำบลหนองประดู่ อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554

องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งโพธิ์. แผนพัฒนาชุมชน. ปรางจินบุรี: องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งโพธิ์, 2560

สัมภาษณ์

ชาวบ้านชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2562.

ผู้นำเครือข่ายชุมชนตำบลทุ่งโพธิ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2562, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2562.